

שירת הים

"לילה אחד ראינו מדורות על החוף והתחילה מהומת אלוהים; כולם פתחו בריצה מטורפת" • סיפורה של "הודה הלוי", אגניית המעפילים הראשונה שיועדה ליהודי צפון אפריקה, זוכה בימים אלה לעדנה, עם העלאת המחזה "הדרך לירושלים" • המחזאי פרופ' גבריאל בן שמחון שהיה על סיפונה: "ההצגה הזו צריכה להיות חלוץ לתיאטרון רב-תרבותי בישראל"

יריב פלג

"ל" כי בדיחה ואנכי במח מצוק / איך אפי עפה את אשר אכל ואיך יענב / במספט זה אחד המפורסמים בשירת ימי הכור ימים ואולי כשיחה העברית בכלל, מתאר רבי יהודה הלוי את הגנעניים והכמיתה לארץ ישראל, סאלית, כן מספרים, איך עלה בעיניו יצחק לא ספרו, אם כה שעל שמו של המפורד הנדול מתור הזהב של יהדות ספרד נמראה אגניית המעפיל לים הראשונה שיועדה ליהודי ארצות צפון אפריקה - מרוקו, תוניסיה ואלג'יריה - שסיפור נבחרתם נסכת מתנדעת הציבורית.

סיפורם של 399 המעפילים שהיו על האונייה זוכה בימים אלה לעדנה מחודשת, עם העלאת המחזה "הדרך לירושלים" מאת פרופ' גבריאל בן שמחון על במת התיאטרון, בן שמתן 2000, יליד העיירה ספרד שכבר האטלס במרוקו, הסמוכה לעיר פאס, עלה כילה כן 10 עם משפחתו לסיפון האונייה הירוקה, שהפליגה במסע ספרד בדרך להגשמת החלום - הדרך לירושלים. את המחזה, שנכתב בשנות ה-80 של המאה הקודמת, גדלה השחקן והבמאי רועי מלכה כן 35, יליד רימונה, שאגניית של סבתו היה גם הוא על האונייה, הוא עיטר אותו לזרחה בשיתוף שהועלתה במסגרת "פסטיבל ביי כורים" כשנה ושעברתה, לם הטפלה את המקום היאשוו כעת הוא מגייס מלחון להרסה נרדלה יותר של ההצגה במקסימו מותק המונים מאתר "הדסטארט", כשהעמודי החיפש עתיר לעלות על הבמות ביצמנה.

בן שמחון, לימים מרופ' לפולנוע ולתיאטרון באוניברסיטת תל אביב, עיטר את עבודת התיאטרון במרוקו בפריז, במשך שבועות כחם באמריק, מחוות וספריו פרוזה רבים והכלול קיימו עוסק בהגות מרוקו, בתרבות העשירה והתהליך האתנומיה ופוליטית בישראל מחזה אחד שלו, "מלך יואל", הוצג ב"הבימה" בשנת 1980.

בן שמחון נמצאת התרומה "נערה בחילצה כחור" ב"המוריהל האחרון" ו"זרים", המספרות לזכרו על יוצגו של ילד שעלה ממרוקו להתאקלם ולהיות צבא מתאחה בעשירי כח יצלה אך נטולל התאחבת ל מיוזגו פריטים, מלל מצד אבי הצערה, שלא נוח כחן רצא (שן עולה ממרוקו כחן מכל ספרות יפה, פריים שלי מחכמים על משהו אוטוביוגרפי, הרי

בן שמחון: "האונייה נגרדה לנמל חיפה, והאבי דרש מהבריטים שנשק את אדמת ישראל לפני שהמשכנו למעצר בקפריסין. הם הסכימו. הרגע ההוא לא נפל מהצעד הראשון של גיל ארמסטרונג על הירח"

"חיצג ללא סטריאוטיפים" מלכה (מימין) ובן שמחון

בספרו של דבר התחנת" עם אלנה הצברית כדי להיות צבר בעצמה, ויש לנו שישיה ילדים."

"אבא, המשיח הגיע"

האונייה יורדה הלוי יראה לים לראשונה כבר ב-1867, תוח השם "Ear of Zealand", בתחילה עטמה בדיעבית סחורות ונוסעים וכי-1941 גויסה לציי המריטי וישרי חה במלחמת העולם השנייה כאונייה להעביל מטען, ב-1941 ניצלה בנס מסביעת טורפדו וב-1946 הוצגה משיירות ועגנה בנמל ירדני באבדריז שנסקוטלנד. אפשר לומר כי הירח מדובר כנורסאה, אולם לא כך חשבו אנשי המוסר לעצמה, כן, סקנו אותה כאמצעות סוכן סקינות יוני כשם מילרס עכור חברה שנרשמה בפנטה. האונייה ליבלה את השם "Anat" והועברה לנמל טרי טיי, שם ביצעו בה התאמות נדרשות להפיכתה לאוניית מעפילים. על האונייה פיקד ישראל חורב והרקוסקו, הקיסר ה"גנעני" היה יעקב נצר (מלניצור) ומלווה נטק היה איתן שפושניק מנחון. את מבצע העלאת המעפילים ניהל איש המוסר לעצמה, בן, יאני אבירוב, אנשי הצוות של האונייה היו כולם זרים, רובם ספרדים.

"הסיפור היראליטי של מה שקרה עם האונייה הוא קשור במיטיקה של יהדות מרוקו", מספר בן שמחון, "הוא התחיל מבחינתי עם אבא שלי, דוד גינה, שדה מושיב אוניו ואת אמי וקטן ליד המלון כדי לחכות למי שיהי יום אחד יהיה בעיירה הלוויה והמסע עבר מתחת לחלוננו. מתאום, בזמן המלוויה, הוא, מישהו יד הגיע בסנדלים, מכנסי תאקי ובלוי מוכע, גלוי ראש, והלך

בכיוון המפרץ. ראיתי אותו ובקולו: אבא, המשיח הגיע!" "החבר שלי יורדי, עם אכסכול שמו הגיע מדי עיר הרחוקה קוכלנה כשליח מטעמי של אנשי המוסר לעצמה, הוא אמר לאבי שסמך עליו ועל גנעני לירושלים וישר לו ויהודים נוספים בעיירה ספרדית תבא מאלג'יר אונייה בסם יהודה הלוי וצריח להגשמו ולתנוע אליה, לכולנו היו מוזרות ארוות מתחת לפני שות לפטרה שהמשיח יבוא - והנה הוא בא.

בליל הרימונה של תש"ו, 1947, הגיע אוטובול עם מינית וליקת את משפחתנו לעיר פאס ומשם המסענו מרכבות לאלג'יה. כמונו נטנו עוד מהעיירה שלנו וגם מכל האזור והמדינה, כעיקר מוריס צעירים כי השך לחיים של המוסר לעצמה בן ידעו שהם צריכים כאילו סיובלי לתנאים לצבא, אבי אנו גויס מיד כשהגיע לארץ ממחנה המעצר כספרדים וכך גם דוד שלי.

"באלג'יה וביבלו אותנו לחד צידה מעל זרוע זרם, שם בנו מישהו שגראה כמו מחנה קיץ כדי להטעות את השלטונות. קרוב לחדים ימים חיכינו לאונייה, שלא ידענו עליה כלום. היו שם משהו כמו 700 איש, רובם מרוקו, וגם מאלג'יריה ומתוניסיה."

"זרקנו מצה והים שקט"

בערב של 10 במאי 1947 עגנה האונייה מיל המחנה, ולעולים ניתן האות לעלות לסיפון, "ראש מרדוך לנטה על הזרוע החולה שמרעה נמחנה שהאונייה הגיעה מספר בן שמחון, "התחילה מרופת אלוהים, כולם פת בריצה מרופת לוחף וכשהגענו, אבא בודריז שלי ילדים קטנים, הצלח אבי, סרה, גיול טח, לתפס אותה הטריות שהיו שם כדי להעביר את העולים לא היה חושך מצרים, אבל בסוף הגענו לגוף שחוד וטיפסנו למעלה על מולם הכלים כשאבא דוחף או ואתנו הילדים.

"מסיטואציה שטורגה, כוחות המיסרה חובס פתים שהיו באזור זיהו את האונייה והגיעו עם שהארזו עלינו בפנסי ענב. משהו כמו 250 א' על הזרוע נעצדו. משפחות נמרצו."

בסיפור של דבר עלו לאונייה 399 עולים עצמה היתה צפיפות נוראה, נחמנו על חל על השני", נזכר בן שמחון. "המפלגה, או נאמר לנו, תוכננה בהתחלה לשכנע ימים 21 יום כשרוב הדרך הם היה טיפי מאוד משתנות בייטות, ובאז במאי, כשהצד

ישראל 6.10.2018

"זה היה קרב עיקש" האונייה יהודה הלוי הותקפת בזרנוקי מים על ידי הספינות הבריטיות

הבריטוראלים של פלשתינה - זו התקרבו אלינו, ואחרי שסידנו לעגון בשום מקום שאינו ארץ ישראל הם חקפו אותנו בזרנוקי מים ובגזז מרטיע ועלו על הספינה. זהו חרם הצעירים שלנו השיבו מלחמה עם קרשים ימוסות כזוה, זה היה קרב עיקש, אבל לכסוף הבריטים ניצוח. עוד לפני המפגש עם הבריטים אמרו לנו לזרוק כל מה שנשכח את ארץ המוצא שלנו - בולל תעורות, כסף תכשיטים וכו' - כי פחדו שאם יזהו את מוצא האונייה יחירו אותנו לאלג'יריה או למרוקו. אנשים זרקו מסמכים ודרכים יקר לים והגיעו לארץ ללא זהות. 'במהלך המסע נפטרה יהודה בת שנתיים ממהלה, ואני חושב שזה שלא מתו עוד אנשים היה גם מכוונה רציונלית, האונייה הזו לא היתה צריכה להגיע לארץ, אבל העולים האלה לא היו אנשים רציונליים - ואבא שלי היה בראשם. מה הוא עשה כדי להשיק את הספינה בים? שבר מצה שמורה וזרק לרביע דוחות השמיים - והים שקט. כך היא האמין וכך אני האמנתי כילד".

לפני שהשתלשלו הבריטים על הספינה הספיקו אנשי הצוות לזרוק את מכשיר הקשר לים ולחבל במנוע, כדי שלא תוכל להפליג עד קפריסין. האונייה נגרדה לגמל היפה, עם הורדן ממנה שבעה חולים ופצועים לט"ו פול רפואי בארץ. 'אבא שלי אמר לבריטים: 'אנחנו לא ממשכים בלי לנשק את ארמת ארץ ישראל' - והם נתנו לנו את זה', מספר בן שמחון, 'מבחינתו, הרגע ההוא לא נשל מהצד הראשון של ניל ארמסטרוונג על הירח".

אחרי שנישקו את ארמת הארץ, הועלו העולים אחר כבוד לספינה בריטית שלקחה אותם למחנה המעצר בקפריסין. בתום כמה חודשים עלה בן שמחון לארץ עם שני אחיו הקטנים, הודיו הגיעו זמן קצר לאחר מכן והמשפחה התיישבה בחיפה.

מנגיב' ובגית' פטארה של מה שחשבתו שיתאים לחל אכזב. אחרי כמה זמן זה קצת שחק אותנו. פתאים אכזרי לעצמי, אוקי, איפה אני מוצא ביטוי שאני יכול לבנו להרכיב את הזהות שלי, שהיא כל מיני רברים, שבהם גם בן לעולים מבוזקי שמגיע מדימונה.

'חיפשת' תכנים שידברו לוחות הון, ודאיתו למשל שבקולטנו או בטלויזיה זה כבר שורה, אם זה ברוקים נטרי כמו 'סאלה', פה זה ארץ ישראל, או בסדרת כמו 'זטרי איטפריה', ויש עוד כמובן. במיאטרון איך עדיין יותר מדי ביטוי לזה, פרט לכמה הצגות כמו למשל 'סוליקה' בתיאטרון ב"ש, שמנהלה המוזיקלי מאד סבב היה שותף לאחד העיבודים בהצגה.

'תבי' סיפר לי על 'מלך מרוקא' של גבראל בן שמחון, ואת המחזה 'הדרך לירושלים' מצאתי מספרייה ברמת גן. היה מרתק לראות איד ארם שחווה עלייה והתאבלמות מתב על כן, זהו היתה הפעם הראשונה שבה קראתי משור שכתוב בדרך שמראה את העולם האמיתי של התרבות המרוקאית, את הרוח, הנשמה והשפה שלה, עם אלמנט של פנטזיה ודמיון שכל כך מאפיין אותה. אמרתו מיד - זה פרויקט הביטוי הבא שלי".

לאן חיותם רוצים שהצגה הזו תגיע?

בן שמחון: 'הייתי רוצה שהסיפור הזה יגיע לפ' ריפריה. ההצגה הזו צריכה להיות חלוץ לתאטרון רב-תרבותי בארץ, תיאטרון יהודי, ישראלי וחברתי. התיאטרון עדיין חסום, והוא חייב להיות יותר פתוח לאלה שלא שייכים לברנה מסוימת'.

מלכה: 'אני חושב שיש היום יותר פתיחות ורואה המון התעוררות של חברי צעירים מהדור שלי למשל מאור זגורי, רועי הסן ואחרים, שמהפכים להראות את השורשים שלהם. בסופו של דבר היותו רוצה כמובן שהדור המבוגר יוכל לכרא ולראות מיצג תאטרלי ביטתי, שמספר סיפור שהוא שלהם ועליהם, ונתנו לו את הכבוד המגיע לו. סיפור שמציג את המציאות עם אלמנט של פנטזיה, נותן טעימה מחוויה שעבר ציבור לא קטן במדינה ועושה את זה בצורה שפוחתת חלוץ להצגת הסיפור בלי סטריאוטיפים'.

'אבל אולי יותר חשוב מזה, הייתי רוצה שגם הדור הצעיר יוכל לקבל את הסיפור הזה באופן שידבר אליו ויחבר אותו לשורשים. עם ההצגה הזו אני משרים משהו בפאול הזהות ומוסיף עוד חתיכה לישראליות שלי, ולי ישראליות בכלל. כשכל אחד מביא למסכתו את הצגתו שלו, נוצר מסיפס מרשים ויפה'.

פיוטים להמונים

את הרמת הוא העביר בן שמחון ממחזהו 'הדרך לירושלים' וכעת עובר לכמה רועי מלכה, שהוסיף גנינה ושרת פיוטים. 'אני בן למשפחה מסורתית הפיוט היא מנתו השייה הראשון שאלי נחשפתו, בעיקר בבית הכ' נמתי. הוא מספר, 'שם התחלתי לשר כילד והתאבתי בשירה, שהיא חלק משמעותי מחיי עד היום'.

אירי הגיע למחזה 'הדרך לירושלים'?

'הפיוט במחזה הזה הוא הסימפסום האחרון במשהו שאני מרגיש שהתבשל אצלי הרבה זמן. כשעזבתי את דייטנה לראשונה 'השלת' את כל מה שחשבתו שלא יהיה